

Sökperioden – från förvirring till begriplighet

Bengt-Åke Wennberg

En medlem i vårt nätverk, Per Thorsell, presenterade på ett möte 2012 tanken att vi befann oss i en sökperiod mellan två paradig. Den uppgift, som låg framför oss som mänsklighet, var att finna ett mer konstruktivt sätt för vår samvaro än den vi hittills vant oss vid. Detta har därefter varit ett av de temata jag arbetat vidare med i förhoppningen att flera skulle göra detsamma och att vi därmed skulle kunna ta oss ur den kris mänskligheten hamnat i.

Enligt författarna i antologin "The Great Regression", som jag refererade till i min förra blogg, har vi gemensamt misslyckats i detta sökande. Nu är vi där vi är. De som känner igen resonemangen i antologin kan bara konstatera att paradigskiftet redan har inträffat. Det gäller nu för oss alla att försöka formulera det alternativa tänkande, som ger mening i det vi nu vet om mänsklig samverkan. Ett sätt som jag valt är att börja formulera "anomalier", – det vill säga när det som görs inte leder till de önskvärda utfall som de gamla teorierna hävdar.

I ett samtal vi redan 1992 hade i ett möte i dåvarande Arméns Centrum för Ledarskap (ACL) konstaterade en av deltagarna, Mikael Lindholm, att om militären skulle planera allmänhetens resor för att åka skidor i fjällen under vinterlovet skulle det antagligen bli olidligt rörigt. Om man däremot låter alla åka till fjällen på det sätt man själv såg som möjligt men såg till att det ordnades med räddningstjänst, servicestationer, tågförbindelser, matställen och tillåtelse för olika näringsidkare att erbjuda sina tjänster på vägen så skulle resandet antagligen fungera utmärkt.

Genom detta hade Mikael Lindholm lagt grunden för något jag nu har kommit att kalla organisatorisk "*design*" – en aktivitet som är radikalt annorlunda än den traditionella "*planering*" som fortfarande är regel och som resulterar i rutor, styrsystem, regler, policies och rutiner.

Kulturgeografen Sara Westin vid institutet för bostads och urbanforskning publicerade 2010 sin avhandling med titeln "Planerat, alltför planerat". Denna behandlar samma tanke som Mikael Lindholm då presenterade. Hon frågar sig i avhandlingen hur stadsplanering och arkitektur – dessa mänskliga aktiviteter präglade av omtanke och välvilja – kan producera miljöer som i många fall får en att känna starkt obehag och inte alls leder till det goda samhälle vi önskar oss.

Westins avhandling visar på att själva planerings- och organiseringsprocessen, så som den bedrivs, kan leda till motsatsen av vad vi önskar. Vi känner igen detta från de flesta totalitära stater där försök till centralstyrning nästan ofelbart slår fel. Men trots vetskapen om denna anomali lever försöken till planering av samhället och styrningen av vårt liv i det kvar. Expertväldet och de snusförnuftiga råden demonstreras dagligen i massmedia.

Resonemangen om planering leder till den paradox som Sara Westins avhandling belyser. Den nya teknologin i form av internet och mobiltelefoner skapar inte bara nya reglerings- och kontrollinstrument utan också en ökad individuell frihet. Den nya teknologin är billig och kan användas av närmast vem som helst. Tillgången till dessa nya kommunikationsmedel kan inte begränsas eller stoppas. Möjligheterna att bli självständig har aldrig varit större än nu. Samtidigt används allt mer kraft för att använda samma teknologi för att manipulera, styra och leda. Dessa åtgärder leder till allt större lidande och problem.

Det saknas inte förslag på varför det blivit som det blivit och att det är som det är. Det saknas heller inte förslag på hur olika problem skall lösas. Mycken energi går åt till detta. Men samtalen rör sig inom ramen för det

gamla paradigmet – det vill säga hur man kan *planera* fram en bättre värld. Det satsas således resurser och pengar på allt möjligt som snarare bevarar det gamla tänkandet än som bidrar till att vi kan formulera något nytt.

Dagens desperation skulle dock kunna undvikas. Paradigmskiften är inte okända i den mänskliga historien. Vi har stått inför dem förr. De kan inte planeras bort.

Historien visar oss att ett paradigmskifte brukar lösas upp genom tre faser. I den första fasen upptäcker man själva *anomalin* – det vill säga motsägelsen. Det är något som inte stämmer med det man tror om världen. Exempelvis att de eldpartiklar, flogistoner, som man trodde elden bestod av inte hade någon massa eller att beräkningar som gjordes av planeternas rörelser inte stämde med att jorden skulle kunna vara centrum.

Framväxten av en sådan annorlunda insikt – på samma sätt som att vi numera förstår att dagens sätt att planera verksamheter inte leder till det vi önskar – förklarar uppkomsten av rädslan för framtiden. När man väl sett anomalin blir det man tidigare trott sig väl känna till, **främmande och skrämmande**. Etablerade åtgärder och rutiner, som tidigare var självklara, visar sig kanske till och med vara kontraproduktiva.

Det gäller då att i den andra fasen att finna en **beskrivning** av fenomenet som inte längre gör det obekanta främmande utan snarare välkänt och bekant, även om fenomenet fortfarande uppfattas som "ohanterligt". Exempelvis att eld kan ses som en oxidation, att det finns ett universum och att det är mikroorganismer som orsakar sjukdomar.

Den tredje fasen är den svåraste. Det är i denna fas man måste göra den enskilda händelsen **begriplig** genom att beskriva varje enskild aspekt av verkligheten på ett sätt som är kongruent med den nya utgångspunkten. När en eld plötsligt flamar upp, vad är det då som händer? När någon blir sjuk vilka mikroorganismer är i så fall inblandade? När klimatet förändras vad är det då som påverkar det? När motsättningar övergår till våldsamerheter. Vad kan vi då göra?

Vi kan ta ett exempel från en i dag aktuell debatt. När en enskild läkare trots all utbildning och kontroll kan förstöra människors liv genom upprepade felhandlingar, hur kan det få ske och fortgå trots all välmenande planering och statlig kontroll? När demokratins principer trots allt uppfylls – hur kan då sådana som Erdogan, Putin och andra diktatorer hålla sig kvar vid makten? Hur kan väl fungerande demokratier som USA och Frankrike leda till framväxten av maktspelare som Trump och Le Pen? Hur kan det komma

sig att väljarkåren kan förföras att stödja rörelser som vi trodde för länge sedan var utstrangerade, så som nu sker i Polen och Ungern.

Jag strävar nu med att bidra till att skapa ett språk som gör dessa skeenden begripliga. Jag strävar med att göra det möjligt att knyta samman det som händer med fenomenens karaktär, med hur de kan beskrivas och med skeendet i stort. Jag strävar med att i mina samtal medverka på ett sätt där jag undviker det olämpliga paradigmat eftersom resonemangen då blir motsägelsefulla. Jag kan göra det för att det känns främmande för mig och för att det som händer inte stämmer inte med vad de "andra" tycker "borde" hända. Om sedan fler ser det som jag så blir förvirringen som Bauman redovisar förklarlig.

Jag kan självklart protestera mot de resonemang som förs och de åtgärder som görs men inget förändras enbart av mina protester om de andra är fast i sitt paradigm. Om jag i mina resonemang inte utgår från ett relevant paradigm så att andra kan uppfatta mina analyser som relevanta så blir jag på sätt och vis medskyldig till att de åtgärder som vidtas som en följd av de andras resonemang blir fruktlösa.

Åtgärder som följer av ett föråldrat paradigm är spill av tid och resurser. Det vill jag inte gärna bidra till. Svaret på frågan om vad jag kan göra är således att satsa tid, resurser, intelligens och engagemang på att lura ut vad paradigmskiftet egentligen handlar om. Jag skall i kommande bloggar redovisa var jag själv just nu befinner mig i detta sökande

Originaltext

<https://www.bengtharry.me/?p=2829>